

Україна за часів гетьмана П. Скоропадського

План

1. Гетьманський переворот. П. Скоропадський
2. Внутрішня та зовнішня політика Української держави
3. Падіння гетьманського режиму

1. Гетьманський переворот. П. Скоропадський

За легендою, коли молодий офіцер російського імператора Павло Скоропадський перебував на службі в Зимовому палаці, він побачив у залі збройових виставок булаву гетьмана. Він взяв її в руки, але не втримав, і вона з глухим ударом впала. У цей час до зали увійшов цар Микола II і жартома сказав: «Ти, Скоропадський, точно хочеш бути гетьманом!».

Попри те, що Катерина II свого часу вимагала забути «саме ім'я гетьманів», мрія про булаву не покидала деяких українців. Але чи мріяв про це сам Скоропадський? А може гетьманська булава випадково потрапила до його рук?

Після здобуття Україною незалежності та державного суверенітету ми нарешті маємо можливість по-новому поглянути на постать Павла Петровича Скоропадського – останнього українського гетьмана. Він належить до авторів історії, навколо яких завжди точилися нескінченні дискусії, створювалися міфи та легенди.

За майже 72 роки життя Скоропадський був гетьманом лише 7 з половиною місяців. І якщо розглядати 45 років як прелюдію до гетьманування, то останні 27 років були важкою розплатою за короткий момент влади над Україною, яка вирувала в пошуках виходу із соціальних експериментів над Україною. Та й плата була надто висока — смерть малого сина навіть за часів гетьманства, поневіряння і смерть на чужині. Хто такий Павло Скоропадський?

П. Скоропадський був змушений залишити службу, після чого зблизився з Українською демократичною селянською партією. Наближені до нього люди з Першого українського корпусу та Вільного козацтва утворили «Українську народну громаду». Ця організація почала пропагувати ідею про те, що тільки сильна диктаторська влада може вивести країну з безладу та анархії.

Найдоцільнішою формою влади, на їхню думку, було гетьманство, а найкращою кандидатурою на роль гетьмана — генерал П. Скоропадський.

Павло Петрович отримав від німецького командування обіцянку дотримуватись нейтралітету під час планованого перевороту і був змушений піти назустріч вимогам окупаційної влади. А саме, продовольчі запаси, відродження приватної власності для забезпечення експортної спроможності сільськогосподарської продукції, виплати військової допомоги. Фельдмаршал Ейхгорн видав наказ про запровадження в Україні німецьких військово-польових судів. За його наказом у Києві було роззброєно одну з боєздатних військових частин УНР — дивізію Синього Гундука. А 28 квітня німецькі солдати увірвалися до зали засідань Центральної Ради, наказали всім підняти руки, обшукали й заарештували двох міністрів.

Наступного дня відбулося останнє засідання Центральної Ради. Розуміючи, що часу у них обмаль, депутати без обговорення затвердили розроблену підготовчою комісією Конституцію УНР. За спогадами (не встигли закінчити протокол засідання),

Президентом УНР М. Грушевського було проголошено 29 квітня 1918 р. Ухвалена раніше Конституція УНР не допускала посади президента. Однак таке протиріччя вже не мало жодного сенсу.

Того ж дня в найбільшому цирковому залі міста відбувся хліборобський з'їзд, на який прибуло майже 6,5 тис. делегатів. Як тільки П.Скоропадський з'явився в ложі, в залі вибухнула овація, вигуки "Хай живе Гетьман!" Потім головуючий запросив до президії П.Скоропадського, який подякував присутнім за довірену йому владу. На цьому процедура «виборів» закінчується.

У ніч на 30 квітня 1918 р. прихильники гетьмана захопили державні установи. Переворот відбувся малою кров'ю: у бою з охороною Ради — галицькими стрільцями — загинуло троє гетьманських старшин.

На політичній карті з'явилося нове утворення — Гетьманщина «Українська держава». Суть перевороту полягала в заміні демократичної форми держави, керівництво є більш жорстоким, авторитарним, здатним зупинити дезорганізацію суспільства, стабілізувати його на основі приватної власності та права.

2. Внутрішня та зовнішня політика Української держави

Гетьман видає маніфест —

«Грамоту до всього українського народу»,

в якому оголосив про державний переворот і розпуск Центральної Ради та її уряду, а також скасування всіх законів Центральної Ради. Маніфест проголошував відновлення приватної власності на землю та захист прав робітників. У будівництві нової держави роль фундаменту, природно, мав відіграти державний апарат, службовці.

Гетьманський уряд формувався на професійній основі. Скоропадський намагався залучати фахівців, які добре знали свою справу і були готові служити Україні. До складу уряду входили такі відомі українські діячі, як Д. Дорошенко (міністр закордонних справ), М. Василенко (міністр освіти), М. Чубинський (міністр юстиції), І. Кістяківський (державний секретар). Головою уряду було призначено полтавського поміщика Федора Лизогуба з давнього козацького роду. За словами Н. Полонської-Василенко, в уряді «соціалістів не було, але були солідні українські діячі з усієї України, які брали участь в українському житті як земські діячі, професори, адвокати, державні службовці».

10 травня 1918 р. Скоропадський та його міністри видали декларацію — заяву уряду про характер, завдання та методи його діяльності. Вони полягали у втіленні ідей незалежної і вільної України в історично-національно-державній

формі, здійсненні соціально-економічних реформ і розвитку української культури.

За 230 днів перебування гетьманського режиму в Українській державі було прийнято понад 300 законопроектів. Восени 1918 р. було прийнято закон про правила проведення виборів до народних земств і міських рад в Українській державі. Активне виборче право надавалося особам усіх національностей і віросповідань, але тільки з 25 років, якщо вони на 1 липня 1918 р. проживали в повіті не менше одного року, мали постійне місце проживання або майно. Для жінок були встановлені обмеження. До голосування допускалися лише ті, хто протягом річного терміну мав майно, що підлягало земському податку.

У липні 1918 р. Рада Міністрів прийняла Закон про апеляційні та апеляційні суди. Відповідно до законопроекту в Українській державі було три судові палати: Київська, Одеська та Харківська. Було проведено реформу суду. Замість цього інституту був утворений Державний сенат, який складався з адміністративного суду, цивільного і загального суду, а також загальних зборів сенату. Його президентом було призначено М. Василенка. Діяли також військові суди. Розглядали справи обвинувачених у збройному опорі представникам влади, у нападі на військових під час виконання ними службових обов'язків.

Старовинна козацька атрибутика «козак з мушкетом» стала символом гетьманської влади. 17 травня гетьман затвердив тризуб як атрибут військового одягу. Державна печатка була виготовлена Г. Нарбутом і поєднувала «козак з мушкетом» і тризуб.

Також затверджено новий опис прапора Української держави. Ним стало полотно з синіх і жовтих горизонтальних смуг. Але порядок смуг змінили (до Скоропадського синя смуга була внизу, жовта — зверху).

Гетьманові та його уряду довелося вирішити низку економічних проблем, серед яких головне місце займало аграрне питання. Це питання конкретизувалося в грамоті «До всього українського народу» та в «Законах про тимчасовий державний устрій України». Основою земельної реформи має стати відновлення приватної власності на землю та створення забезпеченого землею селянства України для максимального підвищення його продуктивності. Основою земельної реформи має стати відновлення приватної власності на

землю та створення забезпеченого землею селянства України для максимального підвищення його продуктивності. Основними положеннями майбутнього земельного законодавства були такі:

- серед селян гетьман бачив дві категорії: великих і середніх землевласників (тих, хто володів понад 5 десятинами) і дрібних (менше 5 десятин);

- земельна власність у державі була обмежена. Найбільшою ділянкою у власності особи чи родини була ділянка площею 25 га землі. Землі, куплені понад норму, переходили у власність держави;

- це правило не поширювалося на землі цукрових заводів площею до 3000 дес., окремих культурно-дослідних господарств і поміщиків до 200 дес. Таким чином в Україні відродилося велике землеволодіння.

Утворювалися нові органи влади — тимчасові земельні комісії, які мали повертати їхні господарства колишнім поміщикам, допомагати підраховувати витрати, змушувати селян повертати майно поміщикам, відшкодовувати поміщикам збитки за самовільно захоплену землю.

Під тиском командування окупаційної влади та великих землевласників Скоропадський затвердив низку земельних законів, які мали антиселянську природу. Влітку 1918 р. гетьман підписав закони про обов'язкове використання тягової сили та обладнання для державного транспорту, про обов'язкову передачу державі врожаю 1918 р. У тих, хто намагався ухилитися від здачі хліба, його реквізували за цінами, нижчими від встановлених, на 30%, а в тих, хто приховував — на 50%.

Гетьман також погодився вивозити з України значну кількість продовольства та сировини. За німецькими даними, у вересні-жовтні 1918 р. з України до Німеччини та її союзників було вивезено близько 2 млн. пудів цукру, 9132 вагони зерна, 105 тис. голів великої рогатої худоби, 96 тис. коней та велику кількість різноманітної сировини.

Умови життя і праці робітників значно погіршилися. Власники підприємств, окупаційна влада і гетьманська адміністрація збільшили робочий день до 12 годин і карали робітників за участь у страйках.

Гетьман та його уряд намагалися вирішити складні проблеми фінансів та грошового обігу, адже на українських землях, крім царських грошових знаків, в обігу були «керенки», карбонові банки УНР, марки, корони. Гетьман створив Фінансову раду, яка розпочала підготовку грошової реформи, яка передбачала введення нової української валюти — гривні.

Тож за часів Української держави відбулося певне економічне піднесення. Цьому сприяло відновлення приватної власності, підтримка гетьманом вільного підприємництва, широкий продаж товарів за кордон. Створювалися нові акціонерні товариства, відроджувалися промислові компанії, біржі. Було відновлено залізничний рух, відремонтовано паровози, залізниці, мости, реорганізовано та зміцнено державний флот. За словами одного з мешканців столиці України, «відносне процвітання Києва за часів гетьманування різко контрастувало зі швидким зубожінням Петрограда та Москви. На півночі вже починався голод, про який ми ще не знали..." Таким собі Ельдорадо видався людям Київ після «московського пекла».

Збройні сили

У липні 1918 р. був виданий закон про загальну військову повинність. Армія мала складатися з 8 армійських корпусів, 4 гвардійських кавалерійських дивізій та спеціальних частин. Відновлене козацтво мало стати військовим резервом. За рахунок уцілілої частини колишнього Чорноморського флоту почалося формування ВМС Української Держави.

Військовим міністром гетьманського уряду став генерал О. Рогоза. Однак роботи у міністра було не так багато. Окупаційна влада не дала серйозного ходу справі. Їм було вигідно, щоб за це заплатила Україна, а власних збройних сил не сформувала. Три дивізії та полк січових стрільців, які перебували в розпорядженні Центральної Ради, не відразу потрапили під владу гетьмана. Побойуючись опору, німці роззброїли ці підрозділи, а потім дуже неохоче погодилися їх реформувати.

Скоропадський планував створити українську національну армію з восьми армійських корпусів, гвардійської дивізії сердюків, чотирьох кавалерійських дивізій та спеціальних частин (понтонників, ескадронів, залізничних частин тощо). Армійський корпус мав складатися з двох стрілецьких дивізій, трьох артилерійських бригад, кавалерійського полку та спеціальних частин, у тому числі бронетанкових. Чисельність такої армії в мирний час повинна перевищувати 300 тис. осіб.

Перед створенням цієї армії необхідно було обмежити наявні сили. Збройні сили гетьмана склалися із Запорізької дивізії (з полком гайдамаків), двох сіньожулетних дивізій, а також сформованої в Австро-Угорщині з полонених українців сірожупанної дивізії. Влітку завершилося формування Сердюцької дивізії на добровольчих засадах. Восени у Білій Церкві почала відтворюватися бригада снайперів. Загальна чисельність збройних формувань не перевищувала 65 тис. осіб.

І німці, і П. Скоропадський боялися, що дадуть зброю людям, незадоволеним соціальною політикою режиму. Можливо тому гетьман повернувся до старих планів утворення козацької держави та формування козацьких частин. Універсал про відродження козацької держави вийшов у жовтні 1918 р. У ньому підносили давні козацькі традиції, але в рядках проглядалася практична мета: передусім опора на верстви заможного селянства. у формуванні збройних сил. Проте режим не встиг організувати козацтво і мусив спиратися лише на окупаційні багнети.

Національно-культурний розвиток

Найбільших успіхів Скоропадський досяг у національно-культурній політиці, оскільки тут мав певну свободу дій. Метою гетьмана було створення умов для національно-культурного відродження України. Гетьман намагався в стислі терміни націоналізувати державний апарат, щоб все діловодство здійснювалося державною мовою. Організував курси українознавства в усіх установах і частинах. Проводилась і українізація загальноосвітньої школи. Поряд з російськими школами та гімназіями відкривалися українські. У травні 1918 р. було засновано близько 50 нових українських шкіл, а в серпні прийнято закон «Про обов'язкове вивчення української мови і літератури, а також історії та географії України в усіх середніх школах».

Восени 1918 р. в Україні діяло 150 українізованих гімназій, для бідних учнів цих гімназій було затверджено 350 іменних стипендій - імені Г. Сковороди, Т. Шевченка, І. Франка та інших письменників і культурних діячів.

З 1 липня 1918 р. Київський український національний університет було перетворено на Київський державний український університет із 4 факультетами: історико-філологічним, фізико-математичним, юридичним і медичним. Мовою викладання визнавалася українська, а читання лекцій російською міністром освіти дозволялося лише в окремих випадках на вимогу факультетів. З викладацького складу виключалися всі особи, які не мали докторської, магістерської або наукової освіти.

Водночас 22 жовтня у Кам'янці-Подільському розпочав роботу ще один український державний університет, до складу якого увійшли історико-філологічний та фізико-математичний факультети. У російськомовних університетах Києва, Харкова та Одеси відкрито комплекс українознавчих кафедр: української мови, літератури, історії та права.

У липні-вересні під керівництвом академіка Вернадського було створено комісію зі створення Української академії наук, а вже 14 листопада 1918 року Скоропадський прийняв закон «Про заснування Української академії наук». Первісний склад УАН із 12 академіків призначив сам гетьман. До її складу увійшли: Д. І. Багалій, А. Ю. Олексійович. Кримський, М. І. Петров, М. Ф. Кащенко та ін. В. І. Вернадського обрано президентом Української академії наук.

Гетьман виділив кошти на організацію великих культурних установ. У серпні 1918 року було засновано Національну бібліотеку України, яка збирала

всі рукописні та друковані пам'ятки духовного життя українського народу. Були засновані Національний архів України, Національна картинна галерея, Музей історії України, Український національний театр і «Молодий театр».

У травні 1918 року було засновано Державне видавництво. Основним завданням нової інституції було поширення серед народу доброї української книжки та іншої друкованої продукції.

Гетьман Скоропадський сподівався на підтримку церкви і тому з самого початку шукав з нею союзу. Вже 29 квітня, в день державного перевороту, в «Законі про тимчасовий державний устрій України» зазначалося, що «в Українській державі панує віра християнська, православна», але уточнювалося, що жителі України, які не сповідують православ'я мають право вільно обирати свою віру.

Пам'ятник Шевченку в м. Ромни Сумської області

У серці тисячолітнього Ромену, на центральній площі, височіє величний пам'ятник Тарасу Шевченку, видатному сину українського народу. Як і собор Святого Духа, він став візитною карткою Ромена, його духовним центром. Саме біля пам'ятника відзначають важливі події в історії міста, сюди несуть квіти молодята в день свого весілля, батьки приводять дітей, гості сивого Ромена вважають за святий обов'язок прийти сюди і вклонитися велич Кобзаря.

Цей пам'ятник з'явився в далекому 1918 році. Він став першим пам'ятником Кобзарю і одним із найкращих скульптурних творів Івана Петровича Кавалерідзе.

Відомо, що питання вшанування Кобзаря румуни порушували задовго до цього. Адже Тарас Шевченко двічі освячував своєю присутністю Роменщину: у 1843 році, подорожуючи Україною та у 1845 році, коли відвідав Іллінський ярмарок. Однак справа довго не рухалася. Після повалення російського самодержавства ця ідея продовжилася. Місцеві осередки «Просвіти» збирали кошти, міська управа виділила 1000 крб. і створив спеціальну комісію для вирішення цього питання. Рушійною силою стала поява в місті відомого скульптора Івана Петровича Кавалерідзе, вихідця з Роменщини. Тож, незважаючи на нестабільну, складну політичну ситуацію, матеріальні труднощі, викликані воєнним станом, у місті розпочалася робота по реалізації плану роменців.

З неабияким натхненням та ентузіазмом жителі Ромен взялися до роботи. Коштами та матеріалами для будівництва допомогли місцеві жителі,

громадськість міста та повіту. Для постаменту залізничники виділили 40 діжок цементу.

На допомогу Івану Петровичу приїхали його давні знайомі по роботі над пам'ятником «Шлях історичний» брати Григорій, Семен та Іван Орленки з кияни.

До благородної справи підняти п'єдестал долучилися видатні постаті мистецького життя краю – художник Степан Шкурат та корифей українського театру Ганна Затиркевич – Карпинська.

Урочисте відкриття пам'ятника 27 жовтня 1918 року стало справжнім святом. Про знаменну подію в румунському регіоні з'явилося кілька публікацій у газетах. З Києва прибули делегації поважних осіб: представник **гетьмана Скоропадського**, осавул Бловатний, художники, поети. На урочистій церемонії виступив Григорій Вашкевич, громадський діяч, філолог, вихідець із регіону Романья, який особисто знав Тараса Шевченка та був шанувальником його творчості. Увечері біля підніжжя постаменту відбувся святковий концерт за участю поета Миколи Вороного, співаків Марії Литвиненко-Вольгемут, Михайла Микиша, Івана Стешенка, кобзаря Мусія Олексієнка та ін.

Кілька десятиліть тому пам'ятник пережив своє друге народження. У середині 70-х років 20 століття пам'ятник почав руйнуватися, з'явилися тріщини. Тому, враховуючи важливість та культурно-мистецьку цінність римської пам'ятки, було прийнято рішення переробити її з бетону на бронзу та граніт. Над реставрацією працював сам Іван Кавалерідзе, йому допомагали київські художники – скульптор В'ячеслав Ключев, Борис Довгань, архітектор Флоріан Юр'єв. Не залишилися осторонь і румуни. Кошти на пам'ятник перерахували працівники підприємств, установ та організацій міста та району.

Життєвий і творчий шлях Тараса Шевченка є дороговказом для багатьох поколінь українців. Слова, викарбувані на постаменті:

«... І оживу
і думу вольную на волю
із домовини воззову...» -

звучать у серцях людей в усіх куточках вільної, соборної, нескореної України.

Зовнішня політика

Одним із найважливіших завдань гетьманського уряду була боротьба за міжнародне визнання Української держави. Найважливішими напрямками зовнішньої політики були:

- союз з Німеччиною, з якою були встановлені дипломатичні відносини;

- встановлення дипломатичних відносин з іншими державами; за часів Гетьманщини Україну визнали 30 держав, 10 з них мали свої представництва в Києві; Україна мала своїх представників у 23 країнах;

- підписання мирного договору з Радянською Росією (12 червня 1918 р.);

- дипломатична боротьба з Австро-Угорщиною, яка намагалася анексувати (підкорити) східногалицькі землі та Холмщину;

- налагоджувалися політичні та економічні відносини з Кримом, Доном, Кубанню.

Але Антанта, яка орієнтувалася на відновлення «єдиної і неділимої» Росії, не визнала Гетьманську державу.

3. Падіння гетьманського режиму.

Восени 1918 року прокотилася хвиля робітничих страйків. У середині липня 1918 р. розпочався Всеукраїнський страйк залізничників, у якому взяло участь понад 2 тис. чол.. Широкого розмаху селянська боротьба в Україні набула влітку 1918 р. у Звенигородському та Таращанському повітах Київської області. , коли в повстанні взяли участь десятки тисяч селян. На Чернігівщині розгорнулася активна повстанська боротьба. Очолив повстання штаб на чолі з полковником М. Кропив'янським. Активну участь у повстанні на Чернігівщині та Київщині брали представники різних соціалістичних партій, у тому числі й більшовиків. Перші збройні напади під керівництвом Н. Махна на

представників гетьманської влади, військові частини та місцевих поміщиків відбулися у вересні 1918 р. А в ніч на 16 жовтня повстанці захопили Гуляйполе. Це був перший успіх махновців, які підвищили свій авторитет серед селян.

У листопаді 1918 року махновці стали помітною військовою силою, яку гетьманська влада та німецьке командування змушені були серйозно сприймати.

В умовах кризи гетьманського режиму, яка особливо загострилася восени 1918 р., в Україні активізувалися політичні партії та групи, які виступали за відновлення УНР та усунення від влади консервативних елементів. Ще в серпні 1918 року в Києві було створено Український національний союз (УНС). Союз був опозиційним до гетьманського режиму та його союзників в Україні.

У ніч з 13 на 14 листопада на засіданні УНС було утворено Директорію УНР для керівництва збройною боротьбою проти гетьмана. А. Макаренка. Незадовго до засідання Народних зборів і виборів Директорії С. Петлюра виїхав до Білої Церкви, де оголосив себе командуючим республіканськими військами. 15 листопада Директорія у зверненні до народу України закликала до збройної боротьби з гетьманом, обіцяючи демократичні свободи, 8-годинний робочий день і перехід земель землевласників селянам.

17 листопада Директорія підписала з представниками окупаційних військ угоду про нейтралітет у подіях. Директорії вдалося заручитися масовою підтримкою селян, які стихійно піднялися на антигетьманську боротьбу. На її бік перейшла частина гетьманського війська. 18 листопада біля села Мотовилівка гетьманські війська, значну частину яких становили дружини російських офіцерів, було вщент розгромлено. Через три тижні становище гетьмана стало безнадійним.

14 грудня Скоропадський зрікся влади.

Як тільки не називали свого часу Павла Петровича Скоропадського: і «Німецька маріонетка» та «узурпатор». Сучасні дослідники сповнені суперечностей в оцінках Гетьманщини: це і «поодинокий приклад державобудівної діяльності», і «замучена псевдомонархічна авторитарна структура». У всякому разі, можна погодитися, що тодішня Україна дуже потребувала свого Бонапарта – але він прийшов надто пізно і «царював» недовго. Чому це сталося? Виною цьому особистий характер Скоропадського, його помилки чи непереборні зовнішні обставини? Не на всі запитання є чітка відповідь. Вона може бути неоднозначною, і ми всі маємо право шукати та знаходити своє.